

ԿԱՐԾԻՔ

ԼՈՐԵՏԱ ԱՐԱՅԻ ԲԱԶԻԿՅԱՆԻ “ԱՆԴՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՓՈԽԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՅՑՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱՌԱԿԱՆ ԵՎ ԳՈՐԾԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԵՐՊԵՐԸ ԱՆԳԼԵՐԵՆՈՒՄ (ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԶՈՒԳԱԴՐՈՒՅԱՄԲ)” ԹԵԿՆԱԾՈՒԱԿԱՆ ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

Լեզվաբանության թերևս առավել ուշագրավ խնդիրներից կարելի է համարել այնպիսիք, որոնք գտնվում են ձևաբանության, շարահյուսության և գործարանության ուսումնասիրությունների խաչմերուկում և պահանջում են առավել բազմակողմանի և խորքային ուսումնասիրություն, քանզի ուղղորդում են այն դիտարկելու նշված բոլոր հայեցակետերի լույսի ներքո: Նմանաբանությամբ լեզվական երևույթների ուսումնասիրությունը է՛լ ավելի է արժևորվում, երբ վերջիններս ուսումնասիրվում են զուգադրական հարացույցում, որի նպատակն է վեր հանել և արձանագրել լեզվական զուգամետ և տարամետ հատկությունները, և ինչու չէ, ազգամշակութային իմաստությունները: Նման ուսումնասիրություններին կարելի է դասել գրախոսման ներկայացված ատենախոսությունը, որը նվիրված է անգլերենի անդրադարձ և փոխադարձ կառույցների գործառական և գործարանական հայեցակետերի ուսումնասիրմանը՝ հայերենի զուգադրությամբ, ինչն էլ միանշանակ ապահովում է աշխատանքի նորույթը: Զուգադրական բնույթի նմանատիպ ուսումնասիրությունները գիտական արժեք են ներկայացնում, քանզի հնարավորություն են ընձեռում բացահայտել ելակետային լեզվի ուսումնասիրության օբյեկտի ինքնատիպ առանձնահատկությունները, ինչպես նաև դրա զուգամետ և տարամետ հատկությունները երկու լեզուներում: Ավելին՝ նմանատիպ համադրական աշխատանքները հնարավորություն են ընձեռում ներթափանցել լեզվական երևույթների ազգամշակութային էության մեջ, վեր հանել մշակութակիր իմաստները միջմշակութային մակարդակի վրա: Վերջին հանգամանքը անշուշտ ապահովում է սույն աշխատանքի արդիականությունը:

Կառուցվածքային առումով, աշխատանքը բաղկացած է ներածությունից, երեք գլուխներից, եզրակացությունից և գրականության ցանկից:

Աշխատանքի առաջին գլուխը՝ “Անդրադարձության և փոխադարձության կարգերի տեղը լեզվական համակարգում” նվիրված է նշված իմաստային կարգերի ժամանակակից լեզվաբանության մեջ տարբեր մեկնաբանումների և սահմանումների ուսումնասիրմանը: Տրոհված լինելով երեք ենթագլխի՝ աշխատանքի սույն գլուխը առանձին-առանձին անդրադառնում է անգլերենի բայասեռի կարգի սահմանումների և դրանց շուրջ տարակարծություններին, բայասեռի կարգի հիմնական և սահմանային տարատեսակներին,

դրանց իմաստային կարգերի ինքնատիպ հատկանիշներին և դրսևորումներին, անդրադարձության և փոխադարձության իմաստային կարգերի տարբերակիչ հատկանիշներին և սեռային ցուցիչներին: Սույն գլխի երրորդ ենթագլխում ատենախոսը անդրադառնում է հայ լեզվաբանության մեջ բայասեռի տեսակների դասակարգման սկզբունքներին և դրանց նկատմամբ տարըմբռնումներին՝ հղում անելով հայագիտության ականավոր լեզվաբանների աշխատանքներին: Նշելի է, որ ատենախոսը բավականին հանգամանորեն քննարկում է թե՛ անգլիական բանասիրության, թե՛ հայագիտության մեջ տվյալ հարցի շուրջ կարծիքները: Ավելին՝ այս գլխի շրջանակներում բացահայտվում է նաև ատենախոսի սեփական մոտեցումը քննարկվող նյութի վերաբերյալ: Վերջում ատենախոսը իրավամբ եզրակացնում է, որ երկու լեզուներում էլ անդրադարձությունը և փոխադարձությունը բայական իմաստային միավորներ են իրենց տարբերակիչ հատկանիշներով, քանի որ «դրանք պարունակում են սեռային իմաստներից որոշ չափով տարբեր նշանակություններ» (էջ 37):

Աշխատանքի երկրորդ գլուխը գալիս է իրականացնելու հետազոտության խնդիրներից մեկը, այն է՝ անցկացնել անդրադարձ կառույցների գործառական և իմաստագործաբանական առանձնահատկությունների վերլուծություն: Ատենախոսը նախ ամփոփում է անդրադարձ կառույցների դասակարգման սկզբունքները երկու լեզուներում: Հիմք ընդունելով Թ.Փեյնի, Թ. Սիլոնիի, Ա. Բելիկովայի աշխատություններում մշակված սկզբունքները՝ ատենախոսը բազմակողմանիորեն ներկայացնում է վերոհիշյալ կառույցների այնպիսի հատկանիշներ, ինչպիսիք են անցողականության իմաստային արժույթը, քերականական արժույթը, դրանց նվազեցման աստիճանավորումը, անդրադարձ կառույցների բառային և վերլուծական տեսակները, դրանց միջև տարբերությունները: Անդրադարձ կառույցների գործաբանական քննությունը կատարվում է “Հաստատուն” և “Հնարավոր” քերականության հիման վրա: Թ. Փեյնի, Ռ. Կարտերի և Մ.Մաքարթի կողմից առաջարկած ներիմաստների լույսի ներքո, մասնավորապես՝ «առօրյա գործողություն կատարելու կարողություն», «խնամքով կատարված գործողություն», «արտասովոր պայմաններում տեղի ունեցող գործողություն», «որևէ կերպարի նմանվելու գործողություն» ատենախոսը վերլուծում է երկու լեզուների համապատասխան կորպուսներից քաղված օրինակներ՝ վեր հանելով միջլեզվական զուգաձև և տարաձև դրսևորումները: Հարկ է նշել, որ ատենախոսը ինքը առաջարկում է անդրադարձ կառույցների նոր գործաբանական իմաստները: Աշխատանքի այս գլխում քննության են առնվում նաև անգլերենի անդրադարձ դերանունները սաստկական գործառույթով: Մանրակրկիտ անդրադառնալով սաստկական դերանունների կառուցատիպերին՝ ատենախոսը վեր է հանում անգլերենի և հայերենի համապատասխան կաղապարների միջև

զուգամետ և տարամետ հատկանիշները, ճիշտ եզրակացնելով, որ անգլերենում և հայերենում առկա են թե՛ ընդհանրություններ, թե՛ տարբերություններ:

Աշխատանքի երրորդ գլխի քննության նյութ է դարձել փոխադարձության կարգի կառուցվածքային և իմաստային-գործաբանական առանձնահատկությունները: Նախ անդրադառնալով նշյալ կառույցների շարահյուսական դասակարգմանը՝ ատենախոսը բազմակողմանիորեն ներկայացնում է տարբեր լեզվաբանների դրույթները և սկզբունքները, որոնք հիմք են դարձել փոխադարձ կառույցների տեսակների և դրանից բխող եզրույթների համար: Այսպես՝ իր վերլուծության արդյունքում ատենախոսը առանձնացնում է փոխադարձ կառույցների հակադրության մեջ գտնվող տեսակների և եզրույթների մի ամբողջ համալիր, ինչպիսիք են՝ «բառային» և «վերլուծական», «օրգանական» և «ոչ օրգանական», «լիարժեք» և «ոչ լիարժեք», «անվանական» և «բայական», «միակազմ» և «երկկազմ»: Այնուհետև ատենախոսը գեղարվեստական գրականությունից, ինչպես նաև Բրիտանական և Արևելահայերենի ազգային կորպուսներից զետեղված տարբեր խոսքային իրավիճակներում ներկայացնում է փոխադարձ կառույցների գործառույթները, իրավիճակների մասնակիցների փոխհարաբերությունները և փոխազդեցության տարբեր գործոնները: Այսպես՝ ատենախոսը ներկայացնում և մեկնաբանում է «անհամաչափ» և «համաչափ» հարաբերությունները և ներգործության տարատեսակները, ինչպիսիք են՝ «միախմբում», «բաժանում», «միավորում»: Նույն գլխի շրջանակներում ատենախոսը փաստում է, որ փոխադարձ բայերը՝ հարաբերակցվելով փոխադարձ դերանունների հետ ձեռք են բերում նոր իմաստ, ինչպիսիք են՝ «հուզականություն», «հաղորդակցում», «ֆիզիկական ազդեցություն», «նմանակում» և այլն: Գլխի վերջում, ինչպես նաև ամբողջ շարադրանքի ընթացքում հետազոտության արդյունքները ամփոփվում են համապատասխան աղյուսակներով, ինչը, իհարկե, արժանի է գովասանքի, քանի որ վերջիններս ընդհանրացված ձևով ամփոփում են հետազոտության տվյալները զուգադրության լույսի ներքո:

Եզրակացության բաժնում ատենախոսը ամփոփում է իր հետազոտության արդյունքները հակիրճ եզրակացությամբ:

Գնահատելով այն դրականը, որ անկասկած ունի իր մեջ սույն ատենախոսությունը, ցանկանում ենք կանգ առնել որոշ թերությունների և վիճարկելի դրույթների վրա:

1. Աշխատանքում երբեմն հանդիպում ենք անհաջող ձևակերպումների, ինչպիսիք են. «տվյալ լեզվաբանական ուղղությունը...միտված էր քերականական սահմանափակումներ կատարելու...» (էջ 26), «...ենթական գործողությամբ ազդում է

ինքն իր վրա» (էջ 52), «...ինչը նվազեցնում է ուղիղ խնդրի շարահյուսական պաշտոնը» (էջ 67), «ավանդական քերականական կառույցներ» (էջ 81):

2. Աշխատանքում գտնում ենք որոշ եզրույթների ոչ ճշգրիտ թարգմանության դեպքեր: Այսպես, հաշվի առնելով ներքոհիշյալ տեսությունների էությունը՝ «Bounding theory» եզրույթը պետք է թարգմանաբար լինի «Շարահյուսական տեղաշարժի սահմանափակումների տեսություն», այլ ոչ թե «Հարկադրանքի տեսություն», «Binding theory»՝ «Համավերաբերման տեսություն» (էջ 26), այլ ոչ թե «Միավորման տեսություն» (էջ 26), «c-command»՝ «բաղադրիչների հարաբերակցելիություն» այլ ոչ թե «ս-հրահանգ» (էջ 27):
3. Հաջորդ դիտողությունը վերաբերում է որոշ օրինակների ոչ ճշգրիտ ընտրությանը: Խոսելով անդրադարձ դերանունների՝ բարդ նախադասությունների շրջանակներում իրենց հարաբերյալներից գատ կիրառության մասին՝ աստենախոսը մեջբերում է «Himself a good carpenter, he discussed with them the efficiency of some tools...» և «Itself a splendid specimen of classic art, it has been exhibited throughout the world» օրինակները, որտեղ «himself a good carpenter» և «itself a splendid specimen of classic art» ոչ թե բարդ նախադասության կազմի մեջ մտնող բաղադրիչ-նախադասություններ են, այլ բացարձակ անվանական ստորոգական կառույցներ (absolute nominative construction) (էջ 76): Անհիմն ենք համարում itself դերանվան՝ որպես ստորոգելիական վերադիրի շարահյուսական պաշտոնում սահմանումը «Mrs Vincent was kindness itself» նախադասությունում (էջ 77), որտեղ նշյալ դերանունը հանդես է գալիս սաստկական գործառույթում և, հետևաբար, շարահյուսական պաշտոն չի կարող ունենալ:
4. Աշխատանքում հանդիպում ենք որոշ օրինակների վիճարկելի մեկնաբանություններ: Այսպես, վերագրելով անդրադարձ կառույցներին մի շարք գործաբանական իմաստներ, ինչպիսիք են՝ «առօրյա գործողություն կատարելու կարողություն կամ անկարողություն», «հատուկ առիթով նախատեսված գործողություն», աստենախոսը որպես օրինակ է բերում համապատասխանաբար «Is she old enough to dress herself yet?» (էջ 83) և «Once a year Barfoot will dress himself in the elegant and expensive clothing of a gentleman courtier» (էջ 85) նախադասությունները: Գտնում ենք, որ նշված իմաստները ի հայտ են գալիս տվյալ նախադասություններում կիրառված այլ միավորների բառային իմաստների շնորհիվ:

Նշված թերությունները չեն նսեմացնում աստենախոսության արժեքը և գիտականությունը: Զուգադրության լույսի ներքո այն անշուշտ ընդլայնում է անդրադարձության և փոխադարձության բայական իմաստային կարգերի վերաբերյալ տեսությունը:

Ատենախոսության սեղմագիրը համապատասխանում է ուսումնասիրության մեջ ներկայացրած տեսակետներին և եզրակացություններին, իսկ ատենախոսության հիմնական դրույթները համապատասխանաբար արտացոլված են հրապարակումներում: Այս ամենը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ Լորենտա Արայի Բագիկյանը արժանի է իր հայցած քանասիրական գիտությունների թեկնածուի աստիճանին և միջնորդում ենք Երևանի պետական համալսարանում գործող 009 «Օտար Լեզուներ» մասնագիտական խորհրդին նրան շնորհելու այդ աստիճանը:

Գրախոս՝ Վ. Բրյուսովի անվան պետական

համալսարանի լեզվաբանության և հաղորդակցման

տեսության ամբիոնի դոցենտ, Բ.Գ.Թ.

Հաստատում եմ դոցենտ Վ. Վեյլանի ստորագրությունը:

Վ. Բրյուսովի պետական համալսարանի գիտքարտուղար՝

Վ.Ա.Վեյլան

Ն. Փիլակյան

14.03.2022